

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

رساله دکتری رشته: جغرافیای سیاسی

عنوان رساله:

الگویابی سازماندهی سیاسی فضا در ساختارهای بسیط
با تاکید بر ایران

نام دانشجو:

یحیی میرشکاران

استاد راهنما:

دکتر زهرا احمدی پور

استاد مشاور اول:

دکتر محمدرضا حافظنیا

استاد مشاور دوم:

دکتر برنارد هورکاد

آذرماه ۱۳۹۲

بسمه تعالی

تأیید اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از رساله دکتری (Ph.D)

آقای یحیی میرشکاران رساله ۲۰ واحدی خود را با عنوان: الگوی سزمتدهی سبسی فضا در ساختارهای بسیط با تاکید بر ایران در تاریخ ارائه کردند.

اعضای هیأت داوران نسخه نهایی این رساله را از نظر فرم و محتوا تأیید کرده است و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه دکتری تخصصی جغرافیای سیاسی پیشنهاد می‌کنند.

ردیف	اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱	استاد راهنما	دکتر زهرا احمدی پور	دانشیار	
۲	استاد مشاور	دکتر محمدرضا حافظ نیا	استاد	
۳	استاد مشاور	دکتر برنارد هورکاد	استاد	
۴	استاد ناظر	دکتر ابراهیم رومینا	استادیار	
۵	استاد ناظر	دکتر عطاله عبدی	استادیار	
۶	استاد ناظر	دکتر محمد سالار کسرائی	دانشیار	
۷	استاد ناظر	دکتر حسن احمدی	استادیار	
۸	نماینده تحصیلات تکمیلی			

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی

دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهش‌های علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می‌باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می‌باشد. تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین‌نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه می‌باشد، باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته

در دانشکده دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار

خانم/جناب آقای دکتر ، مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر

و مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب یحیی میرشکاران دانشجوی رشته جغرافیای سیاسی مقطع دکتری

تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: یحیی میرشکاران

تاریخ و امضا:

تقدیم به ایران

که خسته از زخم نیرنگ انیران، در عبور از گذرگاه‌های سخت تاریخ نستوه و استوار، پایداریش را در امتداد گام‌های زمان می بیند.

تقدیم به استاد

دکتر زهرا احمدی پور، به پاس این سال‌ها آموزش، راهنمایی و دلسوزی‌های مادرانه؛

تشکر و قدردانی

پاس و ستایش خدای را سزااست که کسوت هستی را بر اندام آفرینش پوشانید، او که تمامی ستایشگران از ستایش او عاجزند و تمامی حسابگران از شکر نعمت‌های او ناتوان.

خداوند را شاکرم که به من فرصتی عطا فرمود تا بخشی از زندگی‌ام را با انسان‌های فرهیخته سپری نمایم و از رهگذر این مصاحبت به بسط بینش مبتنی بر یادگیری‌ام یاری رسانم.

بر خود لازم می‌دانم که از استاد بزرگوار سرکار خانم دکتر زهرا احمدی پور که مسؤولیت راهنمایی این رساله را بر عهده داشته و در تمامی مراحل تحقیق و دوران تحصیل در کارشناسی ارشد و دکتری نگارنده را مرهون راهنمایی‌ها و تشویق‌های خود قرار داده، همچنین جناب آقای دکتر محمدرضا حافظ‌نیا که به عنوان استاد مشاور در طول نگارش این رساله و دوران تحصیل در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری، نگارنده را راهنمایی نموده‌اند، و آقای پروفیسور برنارد هورکاد مشاور این رساله و پروفیسور کولین فلینت مشاور افتخاری این رساله صمیمانه تشکر و قدردانی نمایم.

در این مجال بجاست تا از همه معلمان و استادان دوره تحصیل بالاخص استاد بزرگوار جناب آقای دکتر پیروز مجتهدزاده استاد دوره کارشناسی ارشد و دکتری، آقای دکتر یدالله کریمی پور، استاد دوره کارشناسی و جناب آقای محمود ملک‌حسینی، معلم دوره ابتدایی، که این اثر و هر آنچه از دانش بهره برده‌ام حاصل زحمات مشفقانه ایشان است، تشکر نمایم.

بی‌شک انجام این پژوهش بدون دلگرمی، حمایت و کمک‌های همسر و خانواده میسر نبود؛ خالصانه‌ترین سپاس‌ها نثارشان باد.

از آقایان دکتر رضا قربان‌جهرمی، دکتر خدر فرجی‌راد، علی پورقیومی، محمدرضا فرجی، دکتر کاظم ذوقی، دکتر علی صادقی، خانم‌ها سمیه غفاری و اکرم وحیدی و تمامی دوستانی که مرا در انجام این پژوهش یاری رساندند، تشکر و قدردانی می‌نمایم.

چکیده

ایران به عنوان کشوری "سرزمین بزرگ" در درازای تاریخ انواع گوناگونی از حوادث را تجربه کرده است. تفاوت‌های فرهنگی، مذهبی، زبانی و ناحیه‌ای از دیدگاه سطح توسعه اقتصادی و ساختارهای متفاوت اجتماعی، زیربنا و بسترهایی برای تغییر و تحولات سرزمینی بوده است. دگرگونی و تحولات چند دهه اخیر که با فرایند ملت‌سازی و مدرنیزاسیون در دوره پهلوی اول آغاز شد، باعث شکل بندی ساختاری جدید در شیوه معیشت، ساختارهای تولیدی، اجتماعی- فرهنگی و... گردید. تطور تاریخی این فرایند در پهنه فضای سرزمینی ایران با استفاده از الگوی تمرکزگرای جدید نیاز به ساختاری سیاسی- اداری منسجم را نشان داد تا بتواند ضمن در نظر گرفتن این تفاوت‌های حاکمیتی- سیاسی، گونه‌گونی ویژگی‌های جغرافیایی- اجتماعی را نیز سامان دهد. تجربه تاریخی نشان داد که الگوی متمرکز تجویزی مناسب و درخور برای مدیریت این فضای درهم و پیچیده نیست، چرا که با نادیده انگاشتن تفاوتها، تضادها و افتراقات جغرافیایی در پی همگن و یکنواخت سازی نواحی کشور برآمده است.

تقسیمات کشوری چارچوب و استخوان بندی فضای سرزمینی کشور به عنوان بستری برای تامین امنیت ملی، کشوری و ناحیه‌ای به موازات مهیاسازی شرایط مطلوب برای توسعه متوازن و متعادل تمامی مناطق کشور می‌باشد. لازمه چنین بستری شناسایی و نگاه سیستماتیک به مقوله سازماندهی فضا و عوامل و مولفه های آن است تا تمامی جریان‌های حرکتی موجود در سطوح مختلف ساختار سیاسی فضا(کشور) را پوشش دهد.

شاخص‌های تقسیمات کشوری به عنوان ورودی سیستم، سازمان فضا و حکومت به عنوان محیط انجام فرایند، خروجی‌ها و پیامدهای این ارتباط متقابل را جلوه فضایی بخشیدند تا در رویکردی سیستمی سازماندهی سیاسی فضا در ایران را الگویابی کنیم.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد توجه به شاخص‌های کمی و عدم استفاده از شاخص‌های کیفی در سازماندهی سیاسی فضا و اثرگذاری آن در ساختار ناهمگون و متکثر فضایی ایران با سیستم سیاسی بسیط سبب شکل‌گیری عدم تعادل- های فضایی از قبیل: شکاف‌های توسعه منطقه‌ای، تشدید مرکز-پیرامون، دوگانگی فضایی مناطق مرکزی و حاشیه‌ای و تفاوت‌ها و نابرابری‌های فضایی شده است. پیامدهای این نتایج در ساختار فضایی ایران سبب ایجاد بحران و ناامنی های منطقه‌ای و کاهش سرمایه اجتماعی و ضعف در قلمرو موثر ملی شده است. این روند، حرکت آنتروپی سیستم سیاسی را به سمت مثبت و افزایش میرایی سوق داده است که بقای سیستم را با خطرات عدیده‌ای مواجه کرده است.

واژگان کلیدی: سازماندهی سیاسی فضا، الگوی بسیط متمرکز، ساختار سیستماتیک فضا، ایران، تقسیمات کشوری.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات تحقیق

۱-۱	مقدمه	۱
۲-۱	بیان مسئله و طرح سوال تحقیق	۱
۳-۱	سوال اصلی تحقیق	۵
۱-۳-۱	سوال های فرعی	۵
۴-۱	اهداف و کاربردهای تحقیق	۵
۵-۱	فرضیات تحقیق	۶
۱-۵-۱	فرضیه اول	۶
۲-۵-۱	فرضیه دوم	۶
۶-۱	ادبیات و پیشینه پژوهش	۷
۷-۱	جنبه های نوآوری تحقیق	۹

فصل دوم: ادبیات و مبانی نظری تحقیق

۱-۲	مقدمه	۱۱
۲-۲	نگرش سیستمی	۱۲
۱-۲-۲	ساخت گرایی	۱۲
۲-۲-۲	کارکردگرایی	۱۳
۳-۲	مفهوم سیستم	۱۳
۱-۳-۲	ویژگی ها و خصوصیات فراگیر سیستم	۱۶
۲-۳-۲	اجزاء سیستم	۱۷
۴-۳-۲	سیستم های بسته و باز	۱۸
۵-۳-۲	مفهوم آنتروپی	۱۹
۶-۳-۲	رویکرد سیستمی در تبیین فضای جغرافیایی	۱۹
۴-۲	سیستم سیاسی (کشور)	۲۰
۱-۴-۲	ویژگی های سیستم سیاسی	۲۱
۲-۴-۲	عناصر سیستم سیاسی	۲۲
۱-۲-۴-۲	جمعیت	۲۳
۲-۲-۴-۲	سرزمین	۲۵
۳-۲-۴-۲	حکومت	۴۳
۵-۲	رویکرد سیستمی سازماندهی سیاسی فضا	۵۹

۶۷	۶-۲ سازماندهی سیاسی فضا.....
۷۰	۱-۶-۲ ماهیت سازماندهی سیاسی فضا
۷۱	۲-۶-۲ ضرورت و اهداف سازماندهی سیاسی فضا
۷۳	۳-۶-۲ فرایند سازماندهی سیاسی فضا
۷۴	۴-۶-۲ شاخص های سازماندهی فضا
۷۷	۵-۶-۲ مراحل سازماندهی سیاسی فضا.....
۷۹	۶-۶-۲ عوامل موثر بر تغییرات در فرایند سازماندهی سیاسی فضا
۸۰	۷-۶-۲ اصول و مبانی در فرایند سازماندهی سیاسی فضا
۸۱	۷-۲ تجارب جهانی در سازماندهی سیاسی فضا
۸۲	۱-۷-۲ هلند
۸۴	۲-۷-۲ فنلاند
۸۵	۳-۷-۲ چین
۸۷	۴-۷-۲ انگلستان
۸۸	۵-۷-۲ کشورهای اروپای شرقی
۹۳	۸-۲ الگوی سیستمی سازماندهی سیاسی فضا.....
۹۶	۱-۸-۲ ورودی های (Input) سیستم
۹۷	۲-۸-۲ فرایند (Process) سیستم
۹۹	۳-۸-۲ خروجی (Output) سیستم
۹۹	۴-۸-۲ پیامدهای (Feedback) سیستم
۱۰۰	۹-۲ الگوی نظری تحقیق

فصل سوم: محیط شناسی و روش تحقیق

۱۰۳	۱-۳ مقدمه
۱۰۳	۲-۳ تاریخ سازماندهی سیاسی فضا در ایران
۱۰۸	۳-۳ الگوهای مدیریت سیاسی فضا در ایران
۱۰۹	۴-۳ قوانین تقسیمات کشوری ایران
۱۰۹	۱-۴-۳ نخستین قانون تقسیمات کشوری
۱۱۰	۲-۴-۳ دومین قانون تقسیمات کشوری
۱۱۲	۳-۴-۳ سومین قانون تقسیمات کشوری
۱۱۳	۵-۳ شاخص های سازماندهی سیاسی فضای ایران
۱۱۳	۱-۵-۳ دوران باستان تا قبل از اولین قانون تقسیمات کشوری
۱۱۶	۶-۳ روش شناسی تحقیق

۱۱۷ ۱-۶-۳ متغیرهای پژوهش
۱۱۷ ۲-۶-۳ عملیاتی کردن متغیرها
۱۱۸ ۳-۶-۳ جامعه آماری
۱۱۹ ۴-۶-۳ واحد آماری
۱۱۹ ۵-۶-۳ تعیین حجم نمونه و روش نمونه‌گیری
۱۱۹ ۶-۶-۳ واحد تحلیل
۱۲۰ ۷-۶-۳ قابلیت اعتبار و روایی پرسشنامه
۱۲۰ ۱-۷-۶-۳ سنجش روایی
۱۲۰ ۲-۷-۶-۳ سنجش اعتبار
۱۲۱ ۸-۶-۳ روش تجزیه و تحلیل آماری

فصل چهارم: یافته‌های تحقیق

۱۲۳ ۱-۴ مقدمه
۱۲۳ ۲-۴ یافته‌های کتابخانه‌ای
۱۲۳ ۱-۲-۴ یافته‌های کتابخانه‌ای سوال فرعی اول پژوهش
۱۲۸ ۱-۱-۲-۴ چالش‌ها و تنگناهای تقسیمات کشوری
۱۴۴ ۳-۴ یافته‌های کتابخانه‌ای سوال دوم پژوهش
۱۴۴ ۱-۳-۴ ورودی‌ها (Inputs)
۱۵۴ ۲-۳-۴ فرایند (Process)
۱۵۴ ۱-۲-۳-۴ ساختار سرزمینی
۱۶۳ ۲-۲-۳-۴ سیستم سیاسی (حکومت)
۱۸۲ ۳-۳-۴ خروجی (output)
۱۹۱ ۴-۳-۴ پیامدها (Feedback)
۱۹۲ ۱-۴-۳-۴ آنتروپی منفی
۱۹۲ ۲-۴-۳-۴ آنتروپی مثبت
۱۹۴ ۵-۴ یافته‌های میدانی
۱۹۵ ۱-۵-۴ بخش اول
۱۹۶ ۲-۵-۴ بخش دوم
۱۹۶ ۳-۵-۴ بخش سوم
۱۹۷ ۴-۵-۴ بخش چهارم

فصل پنجم: تجزیه و تحلیل و نتیجه گیری

۱-۵	مقدمه	۱۹۹
۲-۵	ارزیابی و آزمون فرضیات	۱۹۹
۱-۲-۵	فرضیه اول	۱۹۹
۱-۱-۲-۵	یافته های کتابخانه‌ای	۱۹۹
۲-۲-۲-۵	یافته های میدانی	۲۰۷
۲-۲-۵	فرضیه دوم	۲۰۸
۱-۲-۲-۵	یافته های کتابخانه‌ای	۲۰۸
۲-۲-۲-۵	یافته های میدانی	۲۱۸
۳-۵	نتیجه گیری و ارائه مدل	۲۲۶
۱-۳-۵	مدل نظری پژوهش	۲۲۶
۱-۲-۳-۵	الگوی سیستمی سازماندهی فضا در ایران	۲۲۷
۴-۵	پیشنهادات	۲۳۰
۱-۴-۵	پیشنهادات پژوهشی	۲۳۰
۲-۴-۵	پیشنهادات کاربردی	۲۳۰
	فهرست منابع و ماخذ	۲۳۲
	منابع فارسی	۲۳۲
	منابع لاتین	۲۳۸

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱-۱: پژوهش‌های لاتین در زمینه سازماندهی فضا	۷
جدول ۲-۱: پژوهش‌های فارسی در زمینه سازماندهی فضا	۸
جدول ۱-۲: ویژگی‌های ساخت‌گرایی و کارکردگرایی	۱۳
جدول ۲-۲: تعاریف مختلف از سیستم	۱۳
جدول ۳-۲: تعاریف مختلف از محیط سیستم	۱۵
جدول ۴-۲: ویژگی‌های سیستم باز و بسته	۱۸
جدول ۵-۲: نظریه‌های شکل‌گیری ملت	۲۴
جدول ۶-۲: نظریات نوین بازتولید ملت در فضای سیاسی حکومت ملت پایه	۲۵
جدول ۷-۲: نظریه‌های تبیین‌کننده جایگاه سرزمین برای کشور	۲۶
جدول ۸-۲: تعاریف مختلف مکان	۲۷
جدول ۹-۲: ویژگی اصول شش‌گانه در مدل هاگت	۳۷
جدول ۱۰-۲: اشکال مختلف فدرال و ویژگی‌های آنها	۵۲
جدول ۱۱-۲: نظریه‌های شکل‌گیری کشور و مولفه‌های سازماندهی برگرفته از آن	۶۱
جدول ۱۳-۲: تعاریف مختلف سازماندهی سیاسی فضا	۶۸
جدول ۱۴-۲: نظریه‌های سازمان‌یابی فضایی و شاخص‌ها	۷۴
جدول ۱۵-۲: نظریه‌های سازماندهی فضا و شاخص‌ها	۷۴
جدول ۱۶-۲: شاخص سازماندهی سیاسی فضا	۷۵
جدول ۱-۳: پیشینه تقسیمات کشوری (قبل از اسلام) در ایران	۱۰۴
جدول ۲-۳: پیشینه تقسیمات کشوری در ایران تا قبل از مشروطه	۱۰۵
جدول ۳-۳: پیشینه تقسیمات کشوری پس از مشروطه در ایران	۱۰۷
جدول ۴-۳: الگوی مدیریت سیاسی فضا در ایران	۱۰۸
جدول ۵-۳: سطوح تقسیماتی و اداری اولین قانون تقسیمات کشوری	۱۱۰
جدول ۶-۳: سطوح تقسیماتی و اداری قانون تقسیمات کشوری ۱۳۱۶	۱۱۱
جدول ۷-۳: شاخص‌های قانون ۱۳۶۲ تقسیمات کشوری برای شکل‌گیری سطوح تقسیماتی	۱۱۲
جدول ۸-۳: سطوح تقسیماتی و اداری قانون تقسیمات کشوری ۱۳۶۲	۱۱۲
جدول ۱-۴: قانون‌های سه‌گانه تقسیمات کشوری، تعداد سطوح و مراجع تغییرات	۱۲۴
جدول ۳-۴: انطباق سطوح تقسیماتی و سطوح برنامه‌ریزی جغرافیایی	۱۴۲
جدول ۴-۴: میزان جمعیت به عنوان شاخص ارتقا سطح تقسیماتی	۱۴۵
جدول ۵-۴: اشارات قانون تقسیمات به همگنی‌ها	۱۴۵

- جدول ۴-۶: مجاورت در قانون تقسیمات کشوری ۱۴۶
- جدول ۴-۷: چگونگی تعیین حوزه نفوذ در قانون ۱۴۶
- جدول ۴-۸: مواد قانونی قابل استناد برای تغییرات تقسیماتی ۱۴۹
- جدول ۴-۹: اصول مربوط به انجمنهای ایالتی و ولایتی (۱۲۸۵) برگرفته از قوانین بلژیک ۱۶۸
- جدول ۴-۱۰: قانون اخذ شده به طور مستقیم از دیگر کشورها ۱۶۸
- جدول ۴-۱۰: الگو برداری قانون اساسی ایران از قوانین فرانسه ۱۶۸
- جدول ۴-۱۱: اصول مندرج در قانون اساسی مشروطه مبنی بر تمرکز قدرت در قوه قانونگذاری ۱۷۰
- جدول ۴-۱۲: اصل مندرج در قانون اساسی مشروطه مبنی بر وضعیت اعضای مجلس سنا ۱۷۱
- جدول ۴-۱۳: عوامل اثرگذار بر رویکرد تمرکزگرایانه ایران ۱۷۲
- جدول ۴-۱۴: واگرایی های قومی و تلاش های حکومت برای مقابله با آن ۱۷۴
- جدول ۴-۱۵: رشد ۴۰ ساله جمعیت شهر تهران ۱۷۵
- جدول ۴-۱۶: سهم نفت در صادرات ایران ۱۷۷
- جدول ۴-۱۷: رشد تعداد وزارت خانه های کشور ۱۷۸
- جدول ۴-۱۸: تطبیق ساخت سازمانی کشور با سطوح تقسیماتی ۱۸۰
- جدول ۴-۱۹: قانون اختیارات استانداران و میزان تصمیم گیری آنان در ساختار اداری کشور ۱۸۰
- جدول ۴-۱۹: تفاوت سطح توسعه در مناطق مرزی و مرکزی ۱۸۹
- جدول ۴-۲۰: تعداد مهاجران در سالهای ۵۵ تا ۸۵ در کشور ۱۸۹
- جدول ۴-۲۱: استان های مهاجرپذیر کشور ۱۹۰
- جدول ۴-۲۱: گویه های مربوط به ورودی های سیستم ۱۹۵
- جدول ۴-۲۲: گویه های مربوط به فرایند سیستمی ۱۹۶
- جدول ۴-۲۳: گویه های مربوط به خروجی سیستم ۱۹۶
- جدول ۴-۲۴: گویه های مربوط به پیامدها ۱۹۷
- جدول ۵-۱: شاخص های چالش و نارسایی در تقسیمات کشوری ایران ۲۰۶
- جدول ۵-۲: گویه های استخراج شده و فراوانی آن برای فرضیه اول ۲۰۷
- جدول ۵-۳: متغیرها، شاخص ها و مولفه های سازمان فضایی ایران ۲۱۷
- جدول ۵-۴: گویه های بخش ورودی سیستم ۲۱۸
- جدول ۵-۵: گویه های بخش فرایند سیستم ۲۱۹
- جدول ۵-۶: گویه های بخش خروجی سیستم ۲۲۰
- جدول ۵-۷: گویه های بخش پیامد سیستم ۲۲۱

فهرست شکل ها و نمودارها

صفحه	عنوان
۱۴	شکل ۱-۲ تصویر عمومی یک سیستم
۱۵	شکل ۲-۲ تعامل و فعل و انفعال متقابل سیستم‌ها
۱۶	شکل ۳-۲ ساختار مستقل و رابطه زیر سیستم‌ها
۱۷	شکل ۴-۲ سیستم و ساختار سلسله مراتبی آن
۱۷	شکل ۵-۲ کنش‌های پیوستگی و گسستگی در سیستم
۱۸	شکل ۶-۲ اجزاء سیستم
۲۱	شکل ۷-۲ سیستم سیاسی
۲۲	شکل ۸-۲ نظام سیاسی
۲۳	شکل ۹-۲ عناصر تشکیل دهنده کشور و تقسیمات آن
۲۵	شکل ۱۰-۲ جایگاه و نقش ملت در ساختار کشور
۲۸	شکل ۱۱-۲ رابطه میان سرزمین و شکل‌گیری وابستگی مکانی
۲۹	شکل ۱۲-۲ روابط مکانی و چگونگی شکل‌گیری حکومت
۳۲	شکل ۱۳-۲ تولید فضای جغرافیایی، دو بازیگر طبیعت و جامعه
۳۳	شکل ۱۴-۲ تبیین سازماندهی فضا
۳۴	شکل ۱۵-۲ فرآیند سازمان‌یابی سیاسی فضا
۳۵	شکل ۱۶-۲ ساختار اجتماعی و ساختار فضایی با استفاده از نظریه آلتوسر
۳۷	شکل ۱۷-۲ مراحل تحلیل سیستم‌های مکانی
۳۸	شکل ۱۸-۲ دسته بندی الگوی فضایی نقاط
۳۸	شکل ۱۹-۲ اشکال مختلف توزیع نقاط در فضای جغرافیایی
۴۱	شکل ۲۰-۲ انواع مختلف ساختار شبکه‌ای دارای سلسله مراتب
۴۱	شکل ۲۱-۲ مدل رها از اندازه
۴۵	شکل ۲۲-۲: سازمان‌یابی و سازماندهی فضا
۴۵	شکل ۲۳-۲ رابطه متقابل بین فرآیند سیاسی و فرم جغرافیایی
۴۷	شکل ۲۴-۲ شکل و مسیر جریان روابط در سیستم قبیله‌ای
۴۷	شکل ۲۵-۲ جریان روابط سیستمی در حکومت سرزمینی
۴۹	شکل ۲۶-۲ طیف نظام‌های سیاسی
۵۱	شکل ۲۷-۲ رابطه و شیوه توزیع فضایی قدرت در ساختار فدرال
۵۳	شکل ۲۸-۲ چگونگی توزیع فضایی قدرت در سیستم فدرال
۵۵	شکل ۲۹-۲ جریان روابط و توزیع فضایی قدرت در ساختار بسیط

- شکل ۲-۳۰ ساختار سلسله مراتبی یک سویه و از بالا به پایین در الگوی بسیط..... ۵۷
- شکل ۲-۳۱ روابط و جریان عمودی در ساختار بسیط..... ۵۸
- شکل ۲-۳۲ روابط در فضای جهانی و اثرگذاری بر فضای ملی و محلی..... ۶۰
- شکل ۲-۳۳ تحول یک سیستم فضایی به شرایط پایدار..... ۶۲
- شکل ۲-۳۴ دورتر شدن یک سیستم فضایی از حالت تعادل..... ۶۲
- شکل ۲-۳۵ هم‌افزایی یک سیستم فضایی به سوی تعادل..... ۶۲
- شکل ۲-۳۶ دگرگونی یک سیستم فضایی به سوی عدم تعادل..... ۶۳
- شکل ۲-۳۷ ارتباط درونی اجزاء سیستم فضایی در سطح محلی..... ۶۳
- شکل ۲-۳۸ تنش در محدوده‌های (مرزها) سیستم‌های فضایی..... ۶۴
- شکل ۲-۳۹ تصمیم‌گیری در نهادهای سیستم‌های سرزمینی..... ۶۵
- شکل ۲-۴۰ نظام تصمیم‌گیری در سیستم سرزمینی بسیط..... ۶۶
- شکل ۲-۴۱ نظام تصمیم‌گیری در سیستم سرزمینی غیربسیط..... ۶۷
- شکل ۲-۴۲ الگوهای سیستمی جریان روابط سازمان فضا در سرزمین..... ۶۹
- شکل ۲-۴۳ مدل سیستمی فرایند سازماندهی فضا در ساختارهای فضایی..... ۷۰
- شکل ۲-۴۴ اهداف ثانوی دولت‌ها در تغییر در سازمان فضا..... ۷۳
- شکل ۲-۴۵ مدل سازماندهی سیاسی فضا در اتحادیه اروپا..... ۸۲
- شکل ۲-۴۶ جریان روابط سیاسی-اداری در هلند..... ۸۳
- شکل ۲-۴۷ جریان روابط سیاسی-اداری در فنلاند..... ۸۵
- شکل ۲-۴۸ جریان روابط سیاسی-اداری در چین..... ۸۶
- شکل ۲-۴۹ جریان روابط سیاسی-اداری در انگلستان..... ۸۸
- شکل ۲-۵۰ جریان روابط سیاسی-اداری در مجارستان..... ۹۱
- شکل ۲-۵۱ متغیرها و شاخص‌های سیستمی سازمان سیاسی فضا..... ۹۵
- شکل ۲-۵۱ ورودی‌های سیستم در سازماندهی سیاسی فضا..... ۹۷
- شکل ۲-۵۲ فرایندهای درونی سیستم در ساختار سیاسی..... ۹۸
- شکل ۲-۵۳ خروجی‌های سیستمی سازمان سیاسی فضا..... ۹۹
- شکل ۲-۵۴ پیامدهای سیستمی..... ۱۰۰
- شکل ۲-۵۵ الگوی سیستماتیک سازماندهی سیاسی فضا در ساختارهای بسیط..... ۱۰۱
- شکل ۳-۱ شاخص‌های سازماندهی سیاسی فضا در ایران باستان..... ۱۱۵
- شکل ۳-۲ الگوی مفهومی تحقیق..... ۱۱۶
- تصویر ۴-۱: ماده دوم قانون تقسیمات کشور و وظایف فرمانداران و بخشداران، ۱۳۱۶..... ۱۲۸
- نمودار ۴-۱ تغییرات تقسیماتی در استان فارس طی سالهای ۹۰-۶۵..... ۱۳۱

- نمودار ۴-۲ میزان درخواست‌های تقسیماتی در سالهای ۸۳-۷۸..... ۱۳۲
- نمودار ۴-۳ میزان رشد بودجه دولت ۱۳۳
- نمودار ۴-۴ میزان رشد کارکنان دولت ۱۳۳
- نمودار ۴-۵ موارد پیگیری نمایندگان مجلس از دفتر تقسیمات کشوری در سال ۸۰ و ۸۱ ۱۵۰
- نمودار ۴-۶ موارد پیگیری ائمه جمعه از دفتر تقسیمات کشوری ۱۵۱
- نمودار ۴-۷ موارد درخواستی نمایندگان و شوراهای اسلامی در سال ۱۳۸۰ ۱۵۲
- نمودار ۴-۸ درخواست‌های تقسیماتی ارسال شده از استانداری ها در سال ۱۳۸۲ ۱۵۲
- شکل ۴-۲ فرایند جغرافیای قدرت و حمایت در تغییر سطوح تقسیمات کشوری ۱۵۴
- شکل ۴-۳ توزیع نسبی تولیدات ناخالص داخلی به تفکیک استان های کشور ۱۷۶
- شکل ۴-۴ فرایند سیستماتیک فضا و حکومت ایران ۱۸۲
- نمودار ۴-۹ مقایسه میزان توسعه شهرستانهای استان سیستان و بلوچستان ۱۸۷
- جدول ۴-۲۰ تعداد مهاجران در سالهای ۵۵ تا ۸۵ در کشور ۱۸۹
- نمودار ۴-۱۰ جمعیت شهرنشین کشور به تفکیک استان ۱۹۱
- نمودار ۴-۱۱ توزیع پاسخگویان بر اساس جنسیت و سن ۱۹۴
- نمودار ۴-۱۲ توزیع پاسخگویان بر اساس سطح تحصیلات ۱۹۵
- نمودار ۵-۱ فراوانی گویه های فرضیه اول پژوهش ۲۰۸
- نمودار ۵-۲ فراوانی گویه های ورودی سیستم ۲۱۹
- نمودار ۵-۳ فراوانی گویه های فرایند سیستم ۲۲۰
- نمودار ۵-۴ فراوانی گویه های خروجی سیستم ۲۲۱
- نمودار ۵-۵ فراوانی گویه های پیامد سیستم ۲۲۲
- نمودار ۵-۶ میزان همبستگی شاخص های متغیر مستقل ۲۲۲
- نمودار ۵-۷ میزان همبستگی شاخص های متغیر واسطه ۲۲۳
- نمودار ۵-۸ ضریب مسیر متغیر مستقل و واسطه ۲۲۴
- نمودار ۵-۹ ضریب مسیر متغیرهای پژوهش ۲۲۴
- نمودار ۵-۱۰ میزان معناداری اثرات متغیرهای پژوهش ۲۲۵
- شکل ۵-۶ ورودی های سازماندهی سیاسی فضا در ایران ۲۲۷
- شکل ۵-۷ فرایند سیستمی در ساختار فضایی ایران ۲۲۷
- شکل ۵-۸ خروجی های سیستم سیاسی ایران ۲۲۸
- شکل ۵-۹ پیامدهای سیستم سیاسی ایران ۲۲۸
- شکل ۵-۱۰ الگوی سیستمی سازماندهی سیاسی فضا در ایران ۲۲۹

فهرست نقشه ها

صفحه	عنوان
۵۰.....	نقشه ۲-۱ پراکندگی کشورها با الگوی فدرال در جهان
۵۵.....	نقشه ۲-۲ پراکندگی کشورها با الگوی بسیط در جهان
۱۲۹.....	نقشه ۴-۱ رابطه بین تراکم جمعیت و وسعت استان‌های کشور
۱۳۵.....	نقشه ۴-۲ سطح توسعه مناطق پیرامونی نسبت به مناطق مرکزی
۱۳۶.....	نقشه ۴-۳ موقعیت جغرافیایی استان‌های ساحل
۱۳۸.....	نقشه ۴-۴ استان‌های وسیع، طویل و نامتجانس
۱۳۹.....	نقشه ۴-۵ مهاجران وارد شده به تهران
۱۴۰.....	نقشه ۴-۶: مناطق قومی با دنباله همجوار در کشورهای همسایه
۱۵۵.....	نقشه ۴-۷ وضعیت جغرافیایی و ویژگی‌های اقلیمی سرزمین ایران
۱۵۶.....	نقشه ۴-۸ چگونگی توزیع فضایی اقلیم
۱۵۶.....	نقشه ۴-۹ چگونگی توزیع فضایی دما
۱۵۷.....	نقشه ۴-۱۰ پراکندگی منابع و معادن
۱۵۹.....	نقشه ۴-۱۱ توزیع فضایی اقوام در مرزهای ایران و همسایگان
۱۶۰.....	نقشه ۴-۱۲ توزیع فضایی زبان در ایران
۱۶۱.....	نقشه ۴-۱۳ توزیع فضایی مذهب در ایران
۱۶۲.....	نقشه ۴-۱۴ سطح توسعه مناطق پیرامونی نسبت به مناطق مرکزی
۱۷۲.....	نقشه ۴-۱۵ وضعیت ژئوپلیتیکی ایران در دوره قاجار
۱۷۳.....	نقشه ۴-۱۶ پراکندگی اقوام در حاشیه مرزهای ایران
۱۸۶.....	نقشه ۴-۱۷ میزان توسعه یافتگی استانهای کشور
۱۸۷.....	نقشه ۴-۱۸ تفاوت توسعه بین مناطق مرکزی و حاشیه در استان هرمزگان
۱۹۱.....	نقشه ۴-۱۹ پراکندگی شهرهای بالای صد هزار نفر جمعیت در کشور

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱ مقدمه

جغرافیا شیوه‌های سازمان‌بندی، پراکندگی اشکال و جمعیت‌ها را به معنای مجموعه‌ای از افراد بر روی زمین مورد مطالعه قرار داده و به گونه‌ای اختصاصی‌تر مطالعه گروه‌های انسانی است که به آماده سازی فضا می‌پردازند. با این تعریف فضا و چگونگی سازمان‌یابی و تحول و تطور آن در زمان و مکان را می‌توان موضوع و کانون توجه علوم جغرافیایی و مکاتب فکری مختلف آن و به طور اختصاصی جغرافیای سیاسی از دیر باز تاکنون تلقی کرد. نظریه پردازان و مکاتب جغرافیایی از اوان شکل‌گیری تا امروز همگی در پی آن بوده‌اند که از دیدگاه و چشم انداز فلسفی و نظری خود به شناخت چگونگی تعامل انسان با محیط و در نتیجه ساختار فضایی حاصل از آن نایل گردند. فضا عنصر دائماً در حال دگرگونی در ابعاد مکان، زمان و ساختار اجتماعی بوده و این فرایند از منظر سازمان سیاسی و ساختار حاکمیت از اولویت برجسته‌ای برخوردار است. تلاش سازمان و ساختار مذکور در اختیار گرفتن فرایندهای فضایی بر اساس علائق و منافع خود است. در واقع این نهاد قدرت است که قواعد، اصول و ملاک عمل ساختار حاکمیت در عرصه کنترل و هدایت سازمان فضایی را تعیین می‌کند. بر این مبنا است که بررسی و تجزیه و تحلیل فرایندهای موثر در این سازماندهی دارای اهمیت می‌گردد؛ چرا که این فرایندها سبب ساز فرم‌هایی در فضا است که تعیین کننده نوع روابط و ساختار فضا می‌باشند.

۱-۲ بیان مسئله و طرح سوال تحقیق

فضای جغرافیایی در هر دوره‌ای بازتاب پدیداری شکل‌بندی‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی خاص آن دوران می‌باشد (شکویی، ۱۳۸۲: ۴۳). چنین فضایی از ابعاد و اجزاء مختلفی شکل گرفته است که این اجزا در یک نظام به هم پیوسته (سیستم) در کنش متقابل (روابط سیستمی) با یکدیگر به صورت پویا در حال تغییر و تکامل است. یک نظام به واسطه کنش عواملی عمل می‌کند که عناصر ایجاد کننده فرایندها به حساب می‌آید و یک فرایند تداوم وقایع و اعمالی است که مبین نوعی وحدت هستند و با تبعیت از نظامی معین ایجاد می‌شوند (دولفوس، ۱۳۷۳: ۶۷). در این رویکرد فضای جغرافیایی را می‌توان فرمی^۱ در نظر گرفت که حاصل فرایندهایی^۲ در بستر جغرافیاست؛ چنین فرایندهایی خود حاصل عملکرد نیروهای سیاسی، اجتماعی، اقتصادی در محیط‌های جغرافیایی هستند. بر این اساس

^۱ - Form

^۲ - Process